

Smaastykker.

1.

Valdemars Jordebog: Hallandslisten og „Hovedstykket“.

Af Kr. Erslev.

I et nylig udkommet Skrift¹⁾ har Landsarkivar Lauritz Weibull gjort Kong Valdemars Jordebog til Genstand for en ny Undersøgelse, som paa mange Punkter har ført ham til andre Resultater end tidligere Granskere er naaet til. Af størst Betydning er det, at han mener at kunne opklare Forholdet mellem den særlige Hallandsliste og saa Jordebogens første og største Stykke, det, som man med et neutralt Navn betegner som Hovedstykket. Hvad dette egentlig indeholder, oplyser det ikke selv, og Stykket gør et meget broget Indtryk; Hallandslisten giver derimod tydeligt nok en Oversigt over Kongens Indtægter af dette Landskab, og kan man fastslaa Forholdet mellem disse Opgivelser og hvad Hovedstykket meddeler om Hallands Herreder, har man da Nøglen til at forstaa Hovedstykkets hele Karakter. Ved første Øjekast synes Forholdet imidlertid meget gaadefuldt. Hovedstykket anfører ved hvert af de hallandske Herreder en Sum i Sølv, som ved nogle af dem ses at være Afløsning for visse Nathold; Hallandslisten sammentæller ogsaa sine enkelte Opgivelser til en Sum for hvert Herred. Men ved alle Herrederne paa et nær er Hovedstykkets Herredssummer ganske afvigende fra Hallandslistens.

Weibulls Forklaring af dette underlige Forhold er nu den, at Hovedstykket ikke, som man altid før har tænkt sig,

¹⁾ Liber census Daniae. Kong Valdemars Jordebok. Kbhvn. 1916.

indeholder Oplysninger for et Aar, men at det kun giver Kongens Indtægter i et Halvaar, nærmere Sommerhalvaaret. Dette beviser han ved at fordele Hallandslistens Oplysninger mellem Aarets to Halvdele, og naar han udfører det og tillige vurderer de forskellige Varer i Sølv, saa faar han derved for hvert Herred en Sum for Sommerhalvaaret, der paa det nærmeste svarer til det Beløb, hvormed Herredet er opført i Hovedstykket. Fordelingen er gennemført paa 8 Tavler, en for hvert Herred (S. 52—59), og disse er nydeligt arrangerede, med Maximum, Minimum og Gennemsnit for Varevurderingerne. Resultatet er ogsaa slaaende; de for Sommerhalvaaret sammentalte Summer afviger kun ganske lidt fra de antagelig afrundede Beløb i Hovedstykket. Intet Under da, at Forf. betragter sin Opfattelse som ganske sikker; at Hovedstykket „endast kan gälla uppbördén under en viss period av året, icke under et helt, är . . . . ofrånkommeligt“ (S. 91).

Resultatet ser jo ogsaa meget bedaarende ud. Imidlertid maa man dog ikke glemme, at de 8 Tavler ikke indeholder en simpel Rubricering af Hallandslistens Opgivelser; Varerne er værdsatte af Forfatteren, og Fordelingen mellem Aarets to Halvdele er ogsaa hans. Mod Værdsættelsen skal jeg intet indvende, saa meget mindre som den er gennemført efter en af mig angivet Fremgangsmaade, som Forf. dog mener at have forbedret. Men hvorledes forholder det sig med Fordelingen? Svaret er kortelig dette: Hallandslisten skelner selv ved 5 af Herrederne mellem Vaarstud og Vinterstud; Posteringen af alle de andre Opgivelser er derimod ene Weibulls. I alt er der 60 Opgivelser, og af disse er der altsaa kun 10, hvor Listen selv sondrer mellem Vinter og Vaar (Sommer). Aldeles overvejende beror da Opstillingen i Tavlerne paa Antagelser af Forfatteren, og Resultatets Sikkerhed afhænger ganske af, om disse Antagelser er rigtige.

Antagelserne er mange, men vi maa følge dem helt igennem. I Hallandslisten staar der ved hvert Herred intet om Kongens Indtægt af Sagefaldet, som derimod oplyses i en Tilføjelse, hvor der for hvert Herred opgives enten et Antal Øksne eller visse Mark Sølv; Forf. gaar ud fra, at denne Afgift er

medregnet i Hovedstykket, og han optager den derfor i sine Tavler under hvert Herred, og videre fordeler han den lige mellem Aarets to Halvdele. Han antager, at de Afgifter, Hallandslisten anfører foruden Studen, alle hører til Sommerhalvaaret, og endelig mener han, at ogsaa de Godsafgifter, der opgives, er betalte Kongen i det samme Halvaar. Dette sidste kan bygges paa, at Landgilde forfaldt midt i August (S. 43); de andre Antagelser er meget tvivlsomme, og at den for Helaar opgivne Sagefaldsafgift indbetaltes halvaarsvis med lige Beløb, er vel usandsynligt. Disse tre eller fire Antagelser gaar nu igen ved alle Herrederne, men ved flere af disse gøres der dog Undtagelser eller lægges noget til. Ved Viske Herred regnes ganske imod Regelen hele Sagefaldet at være faldet i Vinterhalvaaret; ved Høgs Herred regnes Byen Laholms Afgift ligeledes til Vinteren, skønt en Række Købstæder opføres i Hovedstykket og deres Afgifter altsaa efter Theorien maa være indbetalt om Sommeren; ved Aarstad Herred regnes 18 Mk. Penge til Vaarhalvaaret, skønt de i Listen opføres før Vaarstuden og lige efter Vinterstuden; ved Himle og Viske Herred, hvor Listen ikke skelner mellem Vinter- og Vaarstud, deles ved det første Kornet halvt mellem Aarets to Dele, ved det andet regnes det helt med til Sommerhalvaaret; ved Fjære Herred, hvor Listen efter Forfatterens Opfattelse angiver to Aars Ydelser sammenlagt, deles Kornet lige mellem de 2 Aar, mens Honning, Øksne og Sølvt alt henføres til det ene.

Dette er jo saare mange Antagelser, og naar man spørger, hvad der har ført Forf. til at vælge netop disse, kan der vel hertil kun gives et eneste træffende Svar: kun ved netop disse tre—fire Antagelser ved alle Herrederne, berigtigede ved de 6 særlige Antagelser, naar man til det ønskede Facit! Og saa vil endda en ond Skæbne, at den hele Puzlespilmethode slaar fejl ved to af de otte Herreder. Ved Halmstad Herred gaar det slet

¹⁾ Om Skatteafgifterne siger Weibull nok (S. 41), at de „hänvises af ordningen i Hallandslisten . . . til vårupbörden“. Listen anfører nemlig først Vinterstuden, saa Vaarstuden og derefter de andre Afgifter; heraf at slutte noget om de sidstes Forfaldstid er dog ganske løst.

ikke med Vaarstuden, og Forf. maa her i Stedet tage Vinterstuden; ved Fjære Herred bliver det hverken Vaar eller Vinter der lader sig bruge, men alene Helaaret.

For at slippe bort fra det gale ved Halmstad Herred formoder Forf., at Listen her har forbyttet Vaar- og Vinterstuden (S. 62); denne Overskæring af Knuden er dog ganske utilstedelig, da der derved ved dette Herred vilde fremkomme det Forhold, at Vinterstuden blev meget mindre end Vaarstuden, mens den ellers alle Vegne er langt større. — Ved Fjære Herred er Forf.s Opfattelse af Ydelserne som et Toaars vistnok urigtig. Sagen er, at ved de tre nordligste Herreder skelner Listen mellem Ydelser, der gaves i to Aar og saa noget større, som udrededes i det tredje. Dette udtrykkes nu ved det ene Herred saaledes: „Herredet giver i to Aar aarlig . . . , i det tredie Aar . . . “; ved det andet staar: „i to Aar særskilt“; ved Fjære derimod staar blot: „i to Aar . . . men i det tredie . . . “. Det, at der her hverken staar „aarligt“ eller „særskilt“ fører nu til, at Weibull forstaar: to Aar tilsammen; men det ligger dog meget nærmere at tro, at Opgivelserne gælder det samme som ved de to andre Herreder, Ydelserne i hvert af de to Aar i Modsætning til det tredie Aar¹⁾. Saaledes har alle hidtil forstaaet det, og at det er det rette, stadfæstes af den Herredssum, der angives; at den ene ved Fjære Herred skulde betyde Sum for to Aar, er dog udelukket, men Sammenlægning af de enkelte Ydelser viser, at den svarer til de Beløb, hvormed disse opføres, ikke til det halve af dem. Ogsaa Forholdet mellem de to Aars Ydelser i Fjære Herred og Tredieaarets peger paa det samme. (Det maa indrømmes, at Weibull gennemfører sin Toaarsopfattelse til yderste Konsekvens. Den Godsafgift, der opføres, før Listen endnu er kommet til de to Aar, forstaar han ogsaa som Afgift for to Aar, ja, i den sær-

¹⁾ Weibull mener, at det ved Fjære Herred anvendte Udtryk: generaliter staar som Modsætning til *annuatim* og *separatim*; men generaliter gaar aabenbart paa Herred, ikke paa Afgiften; forud for Skatten opføres nemlig ved Fjære en Godsafgift, og der fortsættes saa: Herredet som Helhed giver . . . Jfr. Oluf Nielsens Oversættelse (S. 142).

skilte Notits om Sagefaldsafgiften lader han Fjære Herreds ganske ene gælde for to Aar! Men, ganske vist, uden disse Extraantagelser blev Resultatet rigtignok ikke det, der passer Forfatteren.)

Paa den Maade staar det til med Weibulls Forsøg paa gennem Hallandslisten at forstaa Hovedstykket. Vi kan gøre op saaledes: Ved at udsondre visse af Listens Opgivelser er det lykkedes ham ved 6 af Hallands 8 Herreder at naa til en Sum, der svarer til, hvad Hovedstykket har ved de samme Herreder. Udvalget beror paa nogle almindelige Antagelser, hvoraf de fleste er ubevislige, og da Forf. fra dem atter maa gøre Undtagelser ved 4 af de 6 Herreder, maa Udvalget betegnes som ganske overvejende vilkaarligt, for endda ikke at nævne, at adskillige af Posterne kun er Forfatterens Halvinger af hvad der staar i Listen. Men alligevel, er ikke blot det, at der overhovedet i Listen kan findes Poster, som — hele eller halverede — kan give Beløb lig dem, der findes i Hovedlisten, et Bevis paa, at der maa være en Sammenhæng, eller er det blot et Tilfælde? Svaret ligger i de to Herreder, hvor Fremgangsmaaden ganske svigter og ved hvilke det ikke ved nogensomhelst Postering kan lykkes at naa til Hovedstykkets Beløb. De viser, at Weibulls Resultat ikke blot er vilkaarligt, men at det er urigtigt.

Skulde nogen mene, at det dog maa tillægges en vis Vægt, at Weibull i det mindste ved 6 Herreder har faaet et Beløb ud, som svarer til Hovedstykkets, bør man erindre, hvor overordentlig usandsynligt det i sig selv er, at Hovedstykket skal give Kongens Indtægter for et Halvaar. Aarsoversigter finder man i alle Lande og fra alle Tider, men hvem har nogensinde paatruffet en Halvaarsoversigt? Weibull i det mindste ikke saa lidt som vi andre. Naar han et Sted (S. 63 Anm.) anfører Exempler fra Udlandet paa, at nogle Skatter forfaldt om Vinteren, andre om Sommeren, er det temmeligt overflødigt, men i alt Fald, deri ligger jo intet om, at man i det hele har sorteret Ydelserne efter Halvaar.

Indeholder dog Hovedstykket ikke et eller andet, der kan pege paa, at Listen gælder Sommerhalvaaret? Absolut intet!

Weibull nævner, at der ved en Skatteopgivelse staar „ved Paaske“ (S. 92), men kan vel ikke mene, at heri ligger blot Skyggen af et Bevis for Halvaaret. Denne fuldstændige Tavshed skriger højt, netop fordi en Halvaarsliste er noget saa underligt og usædvanligt. Hvor kunde Skriveren undgaa, naar han i hundredvis nævner Nathold, Godsafgifter, Møntindtægt og andet, en Gang at komme til at føje til: om Sommeren. Man havde endog dobbelt Grund til at vente saadant, siden Listen jo er affattet 1231, mens det Sommerhalvaar, den skal behandle, maa være Sommeren 1232.

Nej, der fattes enhversomhelst Antydning af Halvaarslisten. Hvad der derimod findes, det er Smaatræk, der peger paa, at Listen, som venteligt er, gælder et Helaar. Denne Skriver, som intetsteds siger „om Sommeren“, lader dog hist og her slippe ind et „aarligt“ eller „hvert Aar“, i alt en halv Snes Steder, naturligvis ganske tilfældigt. De Ydelser, som opføres for Femern og for Samsø, anerkendes af Weibull selv for hele Aarets (S. 102), ved adskilligt flere er dette ret givet. Endelig staar ved Danevirke: „tre Nætters Hold om Sommeren, item tre Nætters Hold om Vinteren eller 800 Mk. Penge“. Dette kan ikke misforstaas; for Weibull staar det som en Inkonsekvens¹⁾, for os andre som et — tilfældigt indkommet — Bevis paa det i sig selv naturlige, at Listen taler om Aarsindtægter.

Efter hvad der nu er oplyst, tror jeg ikke, at der er synderligt Udsigt til, at Weibull vil faa Tilslutning til sin Opfattelse af Forholdet mellem Hallandslisten og Hovedstykket. Paa den anden Side kommer han noget hurtigt ud over de Opfattelser, tidligere Fortolkere har fremsat. Han gengiver, hvad Paludan-Müller, Oluf Nielsen, Steenstrup, Holberg og jeg har udtalt derom, og siger derefter, at de før mig fremsatte Theorier er „bevisligen ohållbara“ (S. 39). Hvad angaar min Opfattelse, — som kort udtrykt gaar ud paa, at Hovedstykket

¹⁾ Weibull anfører ikke, at de 6 Nætters Hold, som er saa generende for Halvaarstheorien, kommer igen et Blad længer fremme, hvor der ved 5 frisiske Herreder staar: „Af disse har Kongen 50 Mk. Sølv i Vingift og 50 Mk. i Stud foruden de 6 Nætters Hold, som hører til Danevirke“.

viser os Kongens Nettoindtægt, nemlig hvad Ombudsmændene ydede ham, medens Hallandslisten øjensynlig angiver Landets Ydelser, altsaa hvad Ombudsmændene tog ind paa Kongens Vegne — nævner Weibull to Træk, som han mener maa stille min Theori „i en stærkt misstänkt dager“. Det ene er, at den hviler paa et Bevis e silentio; jeg lægger nemlig Hovedvægten paa, at det Nathold, som atter og atter nævnes i Hovedstykket som Ydelse til Kongen, ikke forekommer i Hallandslisten, hvor man til Gengæld finder Gæsteriskatten Stud, heller ikke i Landslovene. Nu, det turde dog være mere forsvarligt at bygge paa en ejendommelig Afvigelse i Kildernes Udtryksmaade end at slutte fra Tabeller, af hvis 60 Positioner de 50 beror paa ens egne Antagelser. Den anden Modbemærkning er, at det følger af min Opfattelse, at Ombudsmændene i Halland har beholdt over 60 Procent af Oppebørslerne for deres egen Mund. Maaske er dette, som jeg selv har gjort opmærksom paa, virkelig mere end man skulde have ventet, men det er dog vistnok langt mere forbavsende, om Ombudsmændene indbetalte alt hvad de oppebar lige til sidste Hvid, og det er jo det, de maa have gjort, om Weibulls Opfattelse er den rigtige.

Hvorledes min Opfattelse nærmere begrundes, skal jeg her ikke komme ind paa, men jeg vil dog anføre et lille Til lægsbevis. Hallandslisten slutter med en Sammentælling af alt hvad der forud anføres ved de enkelte Herreder; derefter følger Opgivelserne om Sagefaldet i hvert Herred, og saa staar der: „Af alt dette har Hr. Kongen ikke mer end 210 Mk. Sølv og 800 Laks“, hvorefter endnu opgives det samlede Tal paa Havnene i Halland. De nævnte 210 Mk. svarer nu lige til, hvad Hovedstykket opgiver af Herredsummer for Hallands fire sydlige Herreder, og dette passer med, at de fire nordlige udgjorde Grevskabet Halland, som ofte var bortgivet som Fyrstelen. Ud herfra bliver Notitsen i Hallandslisten fuldt forstaaelig: fra Nørrehalland faar Kongen intet; fra de sønderhallandske Herreder indgaar ikke alt det, som Hallandslisten forud har nævnt ved dem, men kun Ombudsmændenes Indbetalinger, som vi finder dem i Hovedstykket.

Weibull tiltræder nu den af mig fremsatte Opfattelse af de 210 Mk., som svarende til, hvad Hovedstykket anfører ved de fire sydlige Herreder (S. 27 f.), men efter hans Forstaaelse af Hovedstykket kan de her anførte Beløb jo kun være Sommerhalvaarets Indtægter. Man prøve nu paa at indsætte dette i Hallandslistens lige anførte Sætning: „Af alle disse *aarlige* Indtægter har Kongen ikke mer end 210 Mk. i *Sommerhalvaaret*“; — unægtelig en underlig Udtalelse og mærkeligt, hvad her skal være underforstaaet. Mærkeligheden bliver vel ikke mindre, hvis Weibull har Ret i at opfatte denne Notits som senere tilføjet, hvad jeg ganske vist ikke ser nogen Grund til at antage.

Det er umiskendeligt, at Weibull har ofret megen Tid og Flid paa det her omtalte Skrift, og jeg beklager ikke at kunne yde ham mere Anerkendelse for hvad han har faaet ud af sine Bestræbelser. Maaske maa jeg have Lov til at sige, at han lider under en Higen efter paa alle Punkter at sige noget andet end sine Forgængere. Jeg skal nævne et Par ganske talende Exempler. Om Hallandslisten anfører han, hvorledes andre har opfattet den, og fortsætter, tilsyneladende afvigende derfra: „Den är . . . en liggare, uppgjord till tjänst för administrationen, med andra ord vad man på kameralt språk kallar en undervisning“ (S. 30). Ingen dansk Fortolker har naturligvis anvendt disse tekniske, svenske Benævnelser, men jeg ser ikke, at de afviger det mindste fra min og andres Forstaaelse: en Oversigt over Kongens Indkomster fra Halland¹⁾. — Et Par Steder i Hovedstykket staar med lille Skrift ude i Randen: defectus. Heri har alle tidligere Fortolkere set en Tilkendegivelse af, at Skriveren har været opmærksom paa, at der paa disse Steder var en Mangel i hans Forlæg. Nej, siger Weibull, „ordet, som allmänt förekommer i medeltida kameralt språk, betyder i detta sammenhang brist i likvideringen“ (S. 113).

¹⁾ Weibull anfører denne min Definition og fortsætter saa: „eller närmare präciserat, såsom en jordebok för Halland“. Nej, jeg har ikke närmere präciseret kaldt Listen dette, men netop, hvor jeg senere hen nævner den i Forbigaaende, og jeg har endda selvfølgelig ment: Hovedsummerne af en Jordebog.

At der paa de to Steder fattes en Indbetaling, er dog en Forklaring, som er lidet trolig paa det første, udelukket paa det andet Sted¹⁾.

Den Tendens hos Forf., som jeg her har peget paa, har vel ogsaa spillet sin Rolle ved hans Opstilling af den hele underlige Halvaarstheori.

¹⁾ Her staar en dansk Notits, som begynder saaledes: „Købte Abbed Joon af Øvid for saa god Jord ...“, og W. mener, at Købesummen for Jorden her mangler efter: for. Det er muligt, men det er da ikke „en brist i likvideringen“, saalidt som det hele er en Indtægtspost.

Den förklaring jag i min bok: „Liber census Daniæ. Kung Valdemars jordebok“, givit av förhållandet mellan de båda, i ovanstående inlägg behandlade aktstyckena: Hallandslistan och Huvudstycket, är i korthet följande. Hallandslistan är icke, såsom Erslev i „Valdemarernes Storhedstid“ gör gällande, uppgjord i avsikt att visa böndernas utskylder till ombudsmännen, utan vad konungen hade att uppbära av bönderna själva, Huvudstycket icke vad ombudsmännen under ett räkenskapsår gävo, utan vad konungen hade att uppbära för ett halft, vårhalvåret. Medan Hallandslistan är en „undervisning“ om konungens årsinkomster av Halland, är Huvudstycket en därtill svarande liggare över våruppbörden, en summarisk undervisning för denna skatte- och avgiftstermin, likartad de från Gustaf Vasas tid bevarade, om konungens och rikets ränta utanför ledingen.

Den bevisföring, som lett till denna nya förklaring av förhållandet mellan Hallandslistan och Huvudstycket, har då summorna i det förra till stor del äro angivna i naturalier, i det senare däremot i silver, med nödvändighet måst föregås av en förvandling av naturalierna i sistnämnda metall. Mot det sätt, på vilket denna förvandling skett, har Erslev i ovanstående inlägg intet att anföra, men däremot så mycket mera mot de grunder, efter vilka de sålunda vunna silvervärdena i de i min bok införda tabellerna blivit fördelade på de i regel i medeltiden förekommande tvenne årliga uppbördsterminerna vår och vinter. Hur „nydeligt arrangerede“

Landsarkivar Weibull, som er blevet bekendt med Fremkomsten af foranstaaende Artikel, har ønsket med det samme at faa Lejlighed til at fremføre hvad han har at sige imod den deri rejste Kritik, og Bestyrelsen har, da Forf. selv intet har imod det, givet sit Minde til, at det kan ske.

dessa tabeller än äro, hur „slaaende“ resultatet med dess lika summor för våruppbörden enligt Hallandslistan och uppbörden enligt Huvudstycket: metoden är enligt Erslev ingenting annat än en „Puzlespilmetode“. „I alt er der 60 Opgivelser, og af disse er der kun 10, hvor Hallandslisten selv sondrer mellem Vinter og Vaar (Sommer). Aldeles overvejende beror da Opstillingen i Tavlerne paa Antagelser af Forfatteren, og Resultatets Sikkerhed afhænger ganske af, om disse Antagelser er rigtige“. Erslev genomgår en för en dessa „Antagelser“; jag tillåter mig här hänvisa till hans framställning sid. 216 ff. Summa summarum är enligt honom, att det genom att utsöndra vissa av listans uppgifter visserligen lyckats mig att vid sex av de åtta halländska häraderna nå till en summa, som svarar till vad Huvudstycket har vid samma härader, men att själva urvalet endast beror av „nogle almindelige Antagelser, hvoraf de fleste er ubevislige“, och att samma urval, då jag från dessa „Antagelser“ ånyo måste göra undantag vid fyra av de sex häraderna, måste betecknas „som ganske overvejende vilkaarligt, for endda ikke at nævne, at adskillige af Posterne kun er Forfatterens Halveringer af hvad der staar i Listen“. Erslev fränkänner det förhållande, att vissa poster i Hallandslistan — hela eller halverade — verkligen kunna giva samma belopp som i Huvudstycket varje beviskraft: i två av häraderna anser han nemligen varje verklig överensstämmelse utesluten, i Halmstads, där det icke går med vårstuten, utan vinterstuten måste tillgripas, i Fjäre, där det varken blir vår eller vinter, utan endast helår. Dessa härad visa, „at Weibulls Resultat ikke blot er vilkaarligt, men at det er urigtigt“.

Det framgår av den här givna sammanfattningen av tankegången i Erslevs inlägg, att vad han riktar sig emot egentligen icke är själva den vid lösandet av det invecklade problemet använda metoden — när det som här gäller att konstatera förhållandet mellan sifferuppgifterna i tvenne aktstycken, för vilkas bedömande endast obetydligt material utanför dem själva föreligger, är det av mig använda, från de exakta vetenskaperna närmast hemtade tillvägagångssättet det i regel enda brukbara. Samma „Puzlespil“ ha i själva verket också alla — även Erslev själv — spelat, när det varit fråga om klarläggandet av förhållandet mellan Hallandslistan och Huvudstycket. Det har alltid räknats med siffrorna i de båda listorna och alltid räknats på grundval av antaganden. Vad Erslev riktar sig mot är tillämpningen av metoden. Men är verkligen Erslevs uppfattning här överensstämmande med de faktiska förhållandena, mina „Antagelser“ så många och av den art han låter påskina och resultatet av de experiment jag med utgångspunkt från dessa „Antagelser“ verkställer icke blott godtyckligt, utan oriktigt?

Vi vända oss först till fyra av de sydliga halländska häraderna: Faurås, Årstad, Tönnersjö och Hök.

Under dessa fyra härad äro med ledning av Hallandslistan i tabellerna uppförda 32 poster, stricte taget 39, då de 11 godsavgifterna sammanslagits till 4. 10 av dessa poster gälla vinter- och vårstut; sjelva beteckningarne intyga icke blott att två uppbörds-terminer funnits, utan även stutens fördelning på dessa. Till samma uppbördstermin som vårstuten äro de 11 godsavgifterna att föra: Skånelagen bestämmer nemligen, att landgillet inom lag-området, alltså även i Halland, skall erläggas vid förra Mariamessan, den 15 augusti. Fördelningen av 21 poster endast av de 39 inom de fyra sydliga häraderna är sålunda säker. När det gäller fördelningen av de övriga 18, har man, vad jag i min bok endast antytt och Erslev icke observerat, att för en ej obetydlig del av dem taga hänsyn till sjelva uppställningen i listan. I den samma är vinterstuten för samtliga häraderna uppförd främst, därefter vårstuten, sist de vid listans uppläggande införda godsavgifterna. Mellan dessa senare och vårstuten äro sammanlagt 7 skatteposter inskjutna. Uppställningen av ett kameralt aktstycke sker aldrig på måfå; vad Hallandslistan angår, är den alltigenom uppställd efter bestämda principer, till vilka, även i de nordliga häraderna, hör en genomgående tillämpad noggrann ordning mellan de olika posterna. Man är redan härav a priori berättigad utgå från att denna ordning har med uppbörden att göra, då det är fråga om ordningen i en uppbördsloggare, och att de mellan vårstuten och godsavgifterna, båda bevisligen uppburna under vårhalvåret, införda skatterna tillhöra samma uppbördstermin som de omslutande. Att så verkligen är fallet, styrkes därav, att kvärsätet, vilket såsom avlösning för den under sommaren utgående ledingen hör ha uttagits vid samma tid som denna, ingår i de mellan vårstuten och godsavgifterna uppförda 7 skatteposterna. Lika litet godtycklig, tvärtom principiellt i full överensstämmelse med ordningen i listan, är den texträttelse — det bör i detta sammanhang ihågkommas, att Hallandslistan endast föreligger i avskrift — som jag gjort ifråga om de under Årstads härad uppförda 18 marken penningar. Posten har sin plats efter vinter- och före vårstuten. Men det är att märka, att alla andra skatter i penningar eller silver, inga undantagna, i samtliga de halländska häraderna utom detta enda ha en annan och genomgående bestämd plats, platsen sist bland de under vårhalvåret utgående skatterna, omedelbart före godsavgifterna, och att denna plats för Årstads härad i den nuvarande avskriften av Hallandslistan är belägen omedelbart under den, där de 18 marken äro uppförda; „Antagelsen“, att avskrivaren här, såsom så oändligt ofta är fallet i avskrifter av medeltida texter,

föribesett ett neddragningsstecken, genom vilket denna penningavgift liksom de andra skulle kommit att tillhöra våruppbörden, måste anses mycket starkt motiverad. Av övriga poster i tabellerna utgöras 8 av sakfall. Detta sakfall, som är uppfört i själva den ursprungliga Hallandslistan¹⁾, har icke varit sakfall i vanlig bemärkelse, alltså obestämt till beloppet, utan utgjort de fixerade årliga belopp, som „subactores“ haft att erlægga för tre och fyrtio marks böterna, alltså rena förpaktningebelopp. Att antaga, att dessa som i England uppburits med hälften å varje uppbördstermin, är icke en mera „usandsynlig Antagelse“ än den, att ett vanligt för år fixerat arrendebelopp, där två halvårsuppbörder ske, uppbäres med hälften varje gång. Återstå endast 2 poster av de 39: den ena en i avskriften av listan uteglömd, redan av Erslev rekonstruerad post under Faurås härad, den andra den under Höks härad uppförda skatten och avgiften av Laholm. Ingenting kan med visshet placeras — att den sistnämnda, såsom Erslev säger, efter „Theorien“ i likhet med andra köpstadsavgifter bör vara inbetald under vårhalvåret, är icke riktigt, då, som han själv visat, icke samtliga avgifter av detta slag äro bokförda i Huvudstycket.

Det är av det här anförda klart, att av de 39 posterna under endast de fyra häraderna i Sydhalland de 21 låta sig säkert fördelas på årets tvenne uppbördsterminer, de 8 med en på grund av Hallandslistans uppställning till visshet gränsande sannolikhet och, att till grund för placeringen av ännu 8 ligger ett enda, för samtliga häraderna konsekvent genomfört, i sig själv sannolikt antagande; endast om 2 poster låter sig intet anföras. Sker nu en sammanräkning av de på grundval av de gjorda iakttagelserna till våruppbörden förlagda posterna och föres den uteglömda posten under Faurås härad till samma uppbördstermin, i sig själv det rimligaste, då det icke gerna kan vara fråga om något annat än en skatt eller en godsavgift, nås för vart och ett av de fyra häraderna en summa, som överensstämmer med motsvarande härads-summa i Huvudstycket. Resultatet är verkligen „slående“. Ett på denna väg, med utgångspunkt från konsekvent tillämpade grundprinciper, icke för ett, utan fyra olika häradar och med så många sifferposter vunnet sifferresultat är icke en slump. Man är därav

¹⁾ Erslev ser i sitt inlägg (s. 222) ingen grund till att antaga, att den efter stycket om sakfallet i Hallandslistan följande uppgiften: De hijs omnibus nec habet dominus rex nisi 210 mr. arg. et 800 salmones, är senare tillfogad. Jag måste emellertid vidhålla, att så är, då jag anser ådagalagt, att i summan 210 mk. ingå de bevisligen senare tillagda, i Hallandslistan under Halmstads och Höks härad uppförda godsavgifterna, vilka icke medräknats varken i summorna för de båda häraderna eller i listans egentliga summa summarum 708 mk. silver.

berättigad draga slutsatsen, att „Antagelserne“ äro riktiga, och att alltså Huvudstycket för dessa härader innehåller en summarisk redogörelse för våruppbörden.

Men därmed är intet sagt om Huvudstycket för Halland i övrigt. På vilket sätt gestalta sig här förhållandena?

När man från de sydliga häraderna vänder sig till de tre nordligaste, Fjäre, Viske och Himle, kan man icke nog starkt hålla i minnet, huru olika det medeltida skatte- och uppbördsväsendet i olika land och även inom ganska små landområden kunde gestalta sig; ett förhållande, som Andreas Sunesen på tal om visitationsavgifterna på Gottland en gång belyst med orden: *quælibet terra pro sui qualitate et morum diuersitate suas ac uarias leges habet*. Hela Erslevs framställning visar, att han saknar skarpare blick för detta grundläggande, i sig sjelv ganska naturliga drag i medeltida kameralväsende.

Som en allmän regel för de tre nordliga häraderna kan på grundval av Hallandslistan fastslås, att här i motsats till de södra ingen skatt med den uttryckliga benämningen stut erlades. De utan särskilda titlar uppförda skatterna följde här en viss turnus: under loppet av två år erlades vissa närmare specificerade naturalier och en summa i silver, under det tredje andra naturalier, vilka i två av häraderna något ökades, då konungen sjelv kom till häradet. Men även inom de tre häraderna har uppbörden, härad för härad, gestaltat sig väsentligen olika; i vad mån upplyser Hallandslistan.

Det heter ifråga om tvåårsuppbörden, den uppbörd, för vilken häradssummorna i Hallandslistan utgöra sammanläggningen, att Fjäre härad allt som allt under loppet av två år betalar 25 mk säd etc. och att häradssumman är 103 mk och 16 örtugar (*Prouincia generaliter in duobus annis soluit 25 mr. annone etc. Summa illius prouincie 103 mr. et 16 sol.*); att Viske härad under loppet av två år, vart år för sig, har att giva 10 oxar etc. och att häradssumman årligen är 40 mk (*In duobus annis separatim debet 10 boues etc. Summa illius prouincie annuatim 40 mr.*); att Himle härad under loppet av två år årligen har att giva konungen 24 mk havre etc. och att häradssumman årligen är 94 mk (*In duobus annis debet domino regi annuatim 24 mr. auene etc. Summa prouincie illius annuatim 94 mr.*). Ur språklig synpunkt kan här icke vara någon som helst tvekan: det i texterna förekommande uttrycket: *in duobus annis*, har betydelsen: under loppet av två år. I överensstämmelse därmed måste i Fjäre härad, där endast detta uttryck förekommer, de uppförda beloppen ha utgått en gång för hela tvåårsperioden; i Viske och Himle härad däremot, varest de sammanlagda skatte- och avgiftssummorna uttryckligen angivas såsom år-

ligen (annuatim) utgående, två gånger under de två åren. Textens uttryck under Viske ger därjämte vid handen, att det förhållande här egt rum, att vart och ett av de två årens skatter uppburits separatim, för sig, ett uttryck, vars rätta betydelse: i särskild eller samlad post, torde framgå därav, att listans summa för häradet är densamma som häradets summa i Huvudstycket.

För sitt krav på ett enhetligt uppbördsväsende i Halland synes Erslev i här behandlade punkter ha råkat förbise det enda utslagsgivande: Hallandslistans text. Han anför visserligen intet skäl mot min uppfattning av bestämmelserna under Viske härad, men vid Fjäre härad skall enligt honom „metoden“ totalt slå slint. „Opfattelsen af Ydelserne som et Toaars er vistnok urigtig“, säger han, och tillägger, att det ligger „meget nærmere at tro, at Op-givelserne gælder det samme som ved de to andre Herreder, Ydelserne i hvert af de to Aar i Modsætning til det tredie Aar“. Han anför i detta sammanhang vidare, att „saaledes har alle hid-til forstaaet det, og at det er det rette, stadfæstes af den Herredssum, der angives; at den ene ved Fjære Herred skulde betyde Sum for to Aar, er dog udelukket, men Sammenlægning af de enkelte Ydelser viser, at den svarer til de Beløb, hvormed disse opføres, ikke til det halve af dem. Ogsaa Forholdet mellem de to Aars Ydelser i Fjære Herred og Tredieaarets peger paa det samme“. Mycket möjligt, att tidigare forskare förstått saken så eller så, att det eller det ligger närmare och att man kan säga, att det eller det är „udelukket“ eller pekar i viss riktning — det bevisar allsamma intet. Texten i Hallandslistan är här som annars minutiöst noggrannt utarbetad, och häradssumman för Fjäre härad angiver enligt denna icke det årliga utskyldsbeloppet, utan utskyldsbeloppet för två år.

Med utgångspunkt från det här sagda och med tillämpning även här av de resultat, som nåtts i fråga om de sydliga häraderna, låter sig fördelningen av skatterna och avgifterna i de tre nordliga på olika uppbördsterminer utan svårighet verkställa; att därvid undantagsvis sakfallet för Viske härad skall föras till ena halvåret, kan icke vara tvivel om i betraktande av det förhållande, att Hallandslistans häradssumma, i vilken sakfallet icke ingår, är densamma som häradets summa i Huvudstycket. Endast om sädesposterna under Fjäre och Himle härad — 2 poster av 20 — måste en „Antagelse“ göras. Motsvarande poster, stutposterna, äro i de sydliga häraderna fördelade på båda uppbördsterminerna; „Antagelsen“ är, att fallet här varit detsamma och att beloppen liksom sakfallet utgått med hälften å vardera. Resultatet av fördelningen blir även här „slaaende“. Summorna i tabellerna för uppbörden under ena halvåret, resp. ena året, enligt vad godsavgifterna under

Fjäre och Himle härad intyga, våruppbörden, överensstämma även här med de i Huvudstycket bokförda summorna.

Av de åtta halländska häraderna återstår ännu ett: Halmstads härad. Även här stämma vid en sammanläggning i enlighet med de vid de fyra andra södra häraderna tillämpade principerna summorna; endast är det här icke vår-, utan vinterstuten, som måste föras samman med de under vårhalvåret uppburna skatterna och godsavgifterna. Själva faktum, vilket i betraktande av de tidigare vunna resultaten och då det rör sig om fyra poster, icke kan vara en tillfällighet, är ofrånkomligt; förklaringen må sedan vara den ena eller andra. När Erslev här griper till motskålet, att genom denna placering av stuten „ved dette Herred vilde fremkomme det Forhold, at Vinterstuden blev meget mindre end Vaarstuden, mens den ellers alle Vegne er langt større“, är det detta, icke mitt faktum som totalt slår slint: vid Halmstads härad är det i Hallandslistan icke fråga om häradet i dess helhet, endast om det halva, dimidia prouincia.

Vi ha härmed genomgått och utförligare än i boken om Kung Valdemars jordebok motiverat den av Erslev som ett „Puzlespil“ karakteriserade tillämpningen av den använda metoden. Enligt honom skulle de säkra „Antagelserne“ vara 10; antalet är i stället 26; medräknas, såsom de böra kunna göras, posterna under Viske härad, 31. Av de övriga posterna vilar placeringen av 15 skatteposter på en enda till visshet gränsande, för samtliga åtta härad konsekvent tillämpad „Antagelse“, av 14 sakfallsposter på ännu en, sig sjelv sannolik, på samma sätt för alla häraderna utom Viske tillämpad „Antagelse“. De två sädesposterna under Himle och Fjäre härad hava liksom stuten och i enlighet med sakfallet fördelats på båda uppbördsterminerna, med hälften å varje; vad som återstår är, fränsett stutposterna under Halmstads härad, tvenne på grundval av var sin „Antagelse“ placerade skatte- och avgiftssummor. De olika sifferposter, med vilka det opereras, äro inemot 70; det har lyckats att på grundval av en serie säkra fakta, i första hand vilande på själva den utslagsgivande texten i Hallandslistan, och på grundval av ett fåtal, för så gott som alla uppgifterna konsekvent genomförda „Antagelser“ nå ett aritmetiskt riktigt resultat. Detta resultat kan varken, såsom Erslev förmenar, vara godtyckligt eller oriktigt; det är sjelvfallet raka motsatsen, och beviset för riktigheten av premisserna, „Antagelserne“, därmed givet.

Ingenting torde vara mera ägnat att belysa halten av de resultat, som här nåtts, än en jämförelse mellan dessa och motsvarande i Johannes Steenstrups „Studier over Kong Valdemars Jordebog“ och Erslevs „Valdemarernes Storhedstid“. Själva den vid lösandet av problemet använda metoden är, såsom tidigare

framhållet, densamma hos mig som hos dem; „Antagelser“ göras här som där, men Steenstrups och Erslevs „Antagelser“ äro genomgående av den art, att deras riktighet vederlägges av slutföljderna. Steenstrup utgår från den rena „Antagelsen“, att häradssummorna i Huvudstycket beteckna en allmän skatt, stuten; han avdrager på föranledande härav från häradssummorna i Hallandslistan samtliga däri ingående godsavgifter och konstaterar, att den sökta överensstämmelsen mellan sifferuppgifterna på båda ställena i stort sett föreligger. Endast vid Viske härad är emellertid detta i själva verket fallet, och Steenstrup ser sig också tvungen att i slutmomentet gripa till en ny, utfyllande „Antagelse“, „Antagelsen“, att avgifterna möjligen blivit förhöjda eller att det i det år, som Huvudstycket omhandlar, utkräfts en osedvanlig summa. Erslev har insett det omöjliga i hela detta räknestycke; han gör i stället en annan „Antagelse“. Tvärtemot vad Hallandslistans rubrik upplyser: Hii sunt redditus pertinentes in Hallandia ad dominum regem, skola i densamma vara uppförda böndernas utskylder icke till konungen utan till de kungliga ombudsmännen, i Huvudstycket däremot vad ombudsmännen levererade till konungen. Räkningen stämmer emellertid här ännu sämre än den Steenstrupska: det uppstår ett deficit, som Erslev beräknar till efter all sannolikhet över 60%. En ny utfyllande „Antagelse“ måste även här göras: dessa 60% ha gått i ombudsmännens fickor. Men ombudsmännen voro kungliga ämbetsmän, inga länsmän, och en sådan avance på ämbetet är väl ändå realiter en orimlighet¹⁾. Erslevs „Antagelse“ gör också — vad tydligen undgått honom — hela listans existens orimlig. Vad skulle under sådana omständigheter den kungliga kammaren med sin Hallandslista? Stort annat än till kontroll av att ombudsmännen verkligen togo sina 60% av konungens inkomster kan den icke ha tjenat. Men kan en dylik lista ha existerat i något land eller på någon tid? Kronans ekonomi och administra-

¹⁾ Erslev tillägger i stridsskriften mot mig: „Maaske er dette, som jeg selv har gjort opmærksom paa, virkelig mere end man skulde have ventet, men det er dog vistnok langt mere forbavsende, om Ombudsmændene indbetalte alt hvad de oppebar lige til sidste Hvid, og det er jo det, de maa have gjort, om Weibulls Opfattelse er den rigtige“. Härtill skall endast anmärkas, att kännedomen om 1200talets kronovärden och vexlande prislägen är alltför ofullkomlig för att jag skulle kunna framställa uppfattningen, att ombudsmännen inbetalde allt vad de uppburo till den sista vittnen, och att jag lika litet som Erslev har mig något bekant om den slutliga uppgörelsen mellan konungen och hans ombudsmän. För övrigt skulle väl ingen velat förpakta sakfallet, om ingen vinst varit att beräkna därav.

tion måste i varje fall ha legat i lägervall och „Valdemarernes Storhedstid“ vara endast en historisk konstruktion.

Betydelsen av det så helt olika resultatet i min bok, den aritmetiska överensstämmelse, som nåtts mellan Hallandslisten och Huvudstycket, har icke heller helt kunnat undgå en forskare som Erslev. Men han söker med all makt kringgå det genom att erinra om „hvor overordentlig usandsynligt“ det i sig sjelv är, att Huvudstycket — den nödvändiga följderna av dess uppvisade förhållande till Hallandslisten — skulle giva konungens inkomster för ett halvår. „Aarsoversigter finder man i alle Lande og fra alle Tider, men hvem har nogensinde paatruffet en Halvaarsoversigt? Weibull i det mindste ikke saa lidt som vi andre. Naar han et Sted (s. 63 Anm.) anfører Exempler fra Udlandet paa, at nogle Skatter forfaldt om Vinteren, andre om Sommeren, er det temmeligt overflødigt, men i alt Fald, deri ligger jo intet om, at man i det hele har sorteret Ydelserne efter Halvaar“.

Det argument Erslev här kastar in i diskussionen är ett argument av djupgående betydelse, men alldeles motsatt den som han sjelv tillerkänner detsamma. I sjelva verket ha vi här i viss mån pudelns kärna, ty hela denna „underlige Halvaarsteori“ är icke, som Erslev synes mena, endast en konstruktion av författaren till boken om Kung Valdemars jordebok. Det var icke blott så, att några skatter i utlandet förföllo om vintern, andra om sommaren. Hela uppbördsväsendet i länderna runt om Danmark var under det tidsskede Hallandslisten och Huvudstycket tillhöra baserat just på principen av dessa två uppbördsterminer. De möta i Mecklenburg, Holstein, Cleve, Kurtrier, Sachsen och Bayern likaväl som i England och annorstädes. Och „Ydelserne“ sorterades verkligen efter halvår. I Englands Exchequer, dess Scaccarium, infann sig sheriffen två gånger om året, vid påsken och vid Mickelmessan; han avlemnade där och fick kvitterad den på föregående halvår fallande uppbörden. Det är visserligen sant, att en undervisning sådan som Huvudstycket och från samma tid som detta icke med visshet kan uppvisas, men Erslev är säkert den siste att förneka, att skedde uppbörden halvårsvis, undervisningar om halvårsuppbörden med tvingande nödvändighet måste ha förelegat.

Erslev spørjer till sist: „Indeholder dog Hovedstykket ikke et eller andet, der kan pege paa, at Listen gælder Sommerhalvaaret?“ Och han svarar: „Absolut intet“. Han fortsätter: „Denne fuldstændige Tavshed skrigger højt, netop fordi en Halvaarsliste er noget saa underligt og usædvanligt. Hvor kunde Skriveren undgaa, naar han i hundredvis nævner Nathold, Godsafgifter, Møntindtægt og andet, en Gang at komme til at føje til: Om Sommeren?“

Härtill är endast att svara, att först då hade Huvudstycket blivit „noget underligt og usædvanligt“. Vad man i ett kameralt aktstycke som detta noterar är givetvis icke det regelmessiga, det som gäller de däri uppförda posterna i gemen, endast vad som gäller undantagen. Och detta besannar sig också här. Endast i fall, då skatterna och avgifterna mot vanan debiteras att utgå för år, är det anmärkt. Detta är icke, som Erslev uttrycker sig, „naturligvis ganske tilfældigt“ — sådana tillfälligheter möter man icke till det antal som i Huvudstycket och de vore i en helårsliggare lika omotiverade som absurda. Det är heller icke, som Erslev uttrycker sig, ett „Bevis paa det i sig selv naturlige, at Listen taler om Aarsindtægter“, när det på ett ställe, ett enda, vid Danevirke, uppföres, jämte en för sommaren, en för vintern utgående post — *procuracionem trium noctium in estate cum exercitu sicut consweuit rex in Vtlandiam transire; item procuracionem 3 noctium in hyeme uel 800 mr. den.* Dessa 3 + 3 natthåll, senare i Huvudstycket bokförda under ett, skola, trots det att de tre gälla vintern, uppåras under vårhalvåret.

Erslev, som väl känner forskaremödorna, då det gäller en djupgående undersökning av aktstycken sådana som de i Kung Valdemars jordebok bevarade, slutar sin skrift med den ganska riktiga reflexionen, att jag på min bok omissskänkligen offrat mycken tid och flit. Han gör emellertid i detta sammanhang reflexionen, att jag lider „under en Higen efter paa alle Punkter at sige noget andet end mine Forgængere“, och söker stödja detta med tvenne exempel. Det ena, att jag kallat Hallandslistan „en liggare oppgjord till tjenst for administrationen, med andra ord vad man på kameralt språk kallar en undervisning“; denna definition skall enligt honom icke det ringaste avvika från hans och andras: „En Oversigt over Kongens Indkomster fra Halland“. Alltså: „en undervisning“, beteckningen för att „Oversigten“ är en officiell liggare, är detsamma som „en Oversigt“, och denna senare, såsom Erslev raderna under närmare preciserar uttrycket, detsamma som en jordebok, sjelfallet, upplyser han, „Hovedsummerne af en Jordebog“. Jag skall härvid inskränka mig till att pointera, att det är mig lika obegripligt, att „en Oversigt“ i kameralt språk kan täcka begreppet en „undervisning“, som det är säkert, att Hallandslistan icke är en jordebok, icke ens huvudsummorna i en sådan. Det andra exemplet på min „Higen efter paa alle Punkter at sige noget andet end mine Forgængere“ är hämtat från min tolkning av det på två ställen i margin till Huvudstycket använda ordet: *defectus*. Enligt samtliga „tidligere Fortolkere“ har skrivaren här velat göra uppmärksam på, att det på dessa ställen förelegat en brist i hans

förlag. Gentemot denna rätt subjektiva uppfattning har jag hävdad, att ordet: defectus, i medeltida kameralt språk har den bestämda betydelsen: brist i likvideringen. Huvudstycket är en uppbörds-liggare, den enda synpunkt från vilken alla dess poster skola ses; på ena stället är det en skattesumma, på det andra försäljningsbeloppet för ett jordagods, som icke blivit, men skall likvideras.

Lauritz Weibull.

Landsarkivar Weibulls Antikritik giver mig kun Anledning til nogle ganske faa og korte Bemærkninger. De to Betragtninger staar nu Side om Side, og den opmærksomme Læser vil have let ved at sammenstille dem for hvert Punkts Vedkommende.

At hele Sondringen mellem Sommer- og Vinterhalvaarsindbetalinger i Hallandslisten overvejende beror paa vilkaarlige Antagelser, vil W. naturligvis ikke indrømme. Nyt er her dog kun, at han lægger megen Vægt paa den Orden, hvori hvert Aars Ydelser anføres i Listen. Naar der f. Ex. staa:

Tønnersø Herred: i Vinterstud 24 Mk. Havre, i
Vaarstud 8 Mk. Havre, i Kværssæde 12 Mk. Penge,
af selve Gaarden Halmstad 10 Mk. Sølv. Sum
for hele Herredet 80 Mk.,

mener W., at da Kværssæde staa mellem Vaarstud og Godsafgiften, som kan formodes indbetalt i Sommerhalvaaret, saa er det rimeligt, at Kværssæde ogsaa tilhører dette. Jeg gad vide, om nogen anden end Forf. vil give mig Uret i at betegne en saadan Slutning som „meget tvivlsom“ (S. 217). Men det maa jo overhovedet siges, at fordi Bønderne betalte deres Stud dels om Vinteren, dels i Vaaren, saa følger deraf ingenlunde, at den ogsaa indbetaltes af Ombudsmanden halvaarsvis til Kongen. En forudsætningsløs Fortolker vil dog vist sige, at hele Hallandslisten tyder paa Helaarsindbetalinger. Ved hvert Herred opføres først Hovedskatten (Stud), saa andre Ydelser, sluttelig Godsafgifter; dette sammentælles til en Helaarssum, ligesom ogsaa siden Sagefaldet for hvert Herred anføres helaarsvis.

Jeg maa da ganske fastholde den Karakteristik af W.s Antagelser, som jeg har givet foran S. 217. og ikke mindre, at hans Sammenligning med Hovedstykket slaar klik ved Fjære og Halmstad Herred. At Herredssummen ved Fjære i Modsætning til alle Hallandslistens andre skal gælde for to Aar, uden at Listen gør en Bemærkning derom (Hovedstykket heller ikke), ja, at W. kan anse det for muligt! Min Bemærkning om Størrelsesforholdet mellem Vinter- og Vaarstud ved Halmstad Herred bliver naturligvis lige gyldig, hvad enten det drejer sig om det hele eller det halve Herred.

Naar Opfattelsen af Hovedstykket som en Indtægtsliste for et Sommerhalvaar staar for mig som højest usandsynlig, anfører W. nu den engelske Sherif som Bevis for, at man andensteds fordelte alle Oppebørsler efter Halvaar. Parallelen faar staa ved sit Værd¹⁾; men jeg maa stadig sige: skaf en lille Antydning af Bevis hentet ud fra Hovedstykket selv! Det er heller ikke fremkommet i Antikritiken, ja nu maa de tre Vinternathold ved Danevirke endda ikke mere gælde for en Inkonsekvens, hvad W. dog selv kaldte det tidligere (hans Skrift S. 92). At netop Hallandslisten ved sin hele Opstilling gør det lidet rimeligt, at man i Valdemar Sejrs Tid regnede efter Halvaar, har jeg berørt ovenfor.

Kun een Bemærkning endnu: Jeg har i min foranstaaende Artikel ene omhandlet W.s Bevisførelse for, at Hovedstykket skal dreje sig om et Halvaar, men jeg kan i det hele ikke tiltræde hans Opfattelse af dette Stykke som en ren Indtægtsliste, et Spørgsmaal, som jeg dog ikke her skal komme ind paa.

Kr. Erslev.

2.

Nye litterære Fund i Norge.

Af Sofus Thormodsæter.

Efter Anmodning af den danske historiske Forenings Sekretær skal jeg give nogle Oplysninger om et Par Haandskrifter, jeg nu ivaar har fundet i Norge, men som ogsaa er af Interesse for Danmark.

1. En anonym Oversættelse af Holbergs Nils Klim.

Hdskr. udgjør en Bog i stort Kvartformat (Højde 24 cm, Bredde 19) og er indbundet i Papbind med Ryg og Hjørner af Skind. Øverst paa anden Side har en af Bogens tidligere Eiere gjort en Tilføjelse om naar og hvorledes den kom i

¹⁾ Professor Steenstrup meddeler mig derom: Den engelske Styrelse hvilede helt paa Aarsregnskaber, Aarsruller, Aarsforpagtninger af Grevskaber osv. Sheriffen skulde møde til Paaske og til Mikkelsdag med sin Beholdning af Penge, men som der udtrykkelig staar i *Dialogus de scaccario* skete der til Paaske kun en a conto Indbetaling, et proffer, uden Regnskab, og først ved Mikkelsdag aflagdes Regnskab og fandt den endelige Opgørelse Sted (jfr. Stubbs, *The constitutional History* I 380, 597).